AZƏRBAYCAN SSR-DƏ MİLLİ HƏRBİ KADRLARIN HAZIRLANMASINDA C.NAXÇIVANSKİ ADINA HƏRBİ LİSEYİN ROLU (XX ƏSRİN 70-80-Cİ İLLƏRİNİN ƏVVƏLLƏRİ)

Anar Həmidov
anarhamidov@bsu.edu.az
Bakı Dövlət Universiteti

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycan SSR, hərb təhsili, Cəmşid Naxçıvanskı adına lisey, milli hərbi kadr.

Xülasə

Məqalədə 1969-cu ildə ümumilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə gəlişi ölkədə milli hərbi təhsilin əsasının qoyulması,milli hərbi kadrların hazırlanması, C.Naxçıvanski adına hərbi liseyin yaradılması və digərbir neçə vacib işlər görülməsi məsələləri faktlarla göstərilmişdir. Həmçinin Heydər Əliyevin diqqət və qayğısı, şəxsi nüfuzu sayəsində 1972-ci ildən hər il yüzlərlə azərbaycanlı gəncin hərbi təhsil almaq üçün SSRİ-nin müxtəlif ali məktəblərinə göndərilməsi işinə də yer verilmişdir. Bu siyasətin uzaqgörənliklə günümüzdə Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ordusunun formalaşmasında mühüm rol oynaması faktları nəticə olaraq işıqlandırılmağa çalışılmışdır.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Азербайджанская ССР, военное образование, Лицей имени Джамшида Нахчыванского, национальные военнослужащие.

Резюме

В статье отмечается, что приход Гейдара Алиева к политической власти в Азербайджане в начале 1970-х годов открыл новый этап в подготовке национальных военных кадров, азербайджанизации государственных служащих и привел к положительным результатам. Создание военного лицея имени Дж. Нахчыванского и ряд других важных работ по закладке основ национального военного образования в связи с периодом исследований, прием сотен молодых азербайджанцев в различные высшие учебные заведения СССР ежегодно с тех пор. 1972 год. Предпринимались попытки пролить свет на тот факт, что сегодня Независимая Азербайджанская Республика играет важную роль в формировании армии.

Keywords: Heydar Aliyev, Azerbaijan SSR, military education, Lyceum named after Jamshid Nakhchivanski, national military cadres.

Summary

The coming to power of national leader Heydar Aliyev in Azerbaijan in 1969, the foundation of national military education in the country, the training of national military cadres, the establishment of a military lyceum named after J. Nakhchivanski and etc are described by facts. Thanks to Heydar Aliyev's attention and care, and his personal reputation, hundreds of young Azerbaijanis have been sent to various universities in the USSR every year since 1972 for military education. The facts shown that this policy plays an important role in the formation of the army of the Independent Republic of Azerbaijan are investigated.

XX əsrin 70-ci illərinin əvvəllərində Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə gəlişi ölkədə milli kadrların hazırlanması, milli dilin inkişaf etdirilməsi və istifadə olunması, dövlət idarəetmə strukturlarında çalışan məmurların azərbaycanlılaşdırılması yönündə yeni mərhələ açdı və müsbət nəticələrə gətirib çıxardı. Bu isə öz növbəsində milli şüura, milli düşüncəyə və milli mentalitetə xas olan kadrların yetişməsinə mane olan əngəlləri aradan qaldırdı. 1978-ci ildə qəbul olunan konstitusiyada Heydər Əliyevin təşəbbüsü və təkidi ilə Azərbaycan dili dövlət dili statusu aldı.

Qeyd etdiyimiz reallıqlar baxımından xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, hal-hazırda Azərbaycanda milli şüurun yüksəlməsinə təkan verən dinamik inkişaf strategiyasının seçilməsi H.Əliyev tərəfindən əsası qoyulmuş idarəetmə fəlsəfəsinin ideya-siyasi özəyini təşkil edir. Sovet dövründə hakimiyyətdə olduğu illərdə H.Əliyevin müxtəlif sahələrin inkişafını təmin edən və ölkənin siyasi və sosial-iqtisadi həyatında tərəqqi ilə nəticələnən təxirəsalınmaz tədbirləri müasir müstəqil Azərbaycanın yaranmasına müsbət təsir edən amillərdən oldu.

Ümumilli lider XX əsrin 70-ci illərində milli hərbi təhsilin əsasını qoymaq üçün bir sıra mühüm işlər gördü.Bu sahədə ciddi addımlar atan Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində 1972-ci ildən hər il 300-400 azərbaycanlı gənc hərbi təhsil almaq üçün müxtəlif ali məktəblərə qəbul olunmağa başladı ki, bu rəqəm 80-ci illərin əvvəllərində 800-1000 nəfərə çatdı. Ona da xüsusi diqqət yetirilirdi ki, hərbi məktəbə təhsil almağa göndərilənlərin əksəriyyəti milliyyətcə azərbaycanlı olsun. 1982-ci ildə Azərbaycandan SSRİ-nin ali hərbi məktəblərinə qəbul olunan 1000 nəfərdən 550 nəfəri milliyyətcə azərbaycanlı idi. Cəmşid Naxçıvanski adına ixtisaslaşdırılmış məktəbin açılması Azərbaycanda professional hərbi təhsilin əsaslarını möhkəmlətməklə yanaşı, gənclərin bu sahəyə meylinin artmasına da güclü təkan verdi**[1,36]**.

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının öz müstəqilliyinə qovuşacağını görürdü və müstəqil Azərbaycan üçün milli-strateji əhəmiyyət kəsb edəcək məsələlərin, o cümlədən də milli zabit kadrların bazasının yaradılmasına hələ sovet dövründə çalışırdı. Ümummilli lider Heydər Əliyev çıxışlarımn birində deyirdi: "22 il bundan öncə, 1971-ci ildə biz heç bilmirdik ki, Azərbaycan müstəqil respublika olacaqdır. Lakin mən o vaxt Azərbaycanın müstəqilliyi fikri ilə yaşayırdım"**[2]**.

Məqsədyönlü siyasətin həyata keçirilməsi nəticəsində yalmz C.Naxçıvanski adına Xüsusi məktəbin məzunlarından deyil, digər ümumtəhsil məktəblərinin məzunları arasından da ölkənin ali hərbi təhsil müəssisəsinə göndərilənlərin sayı artır. İldən-ilə İttifaq ali hərbi təhsil müəssisələrinə respublikadan göndərilənlər arasında da azərbaycanlı gənclərin də saymda artım əldə edildi. 1972-1976-cı ilbrdə Azərbaycandan ölkə ali hərbi məktəblərinə göndərilənlərin statistikası aşağıdakı kimi idi **[6,720]**.

İllər	Hərbi məktəblərə göndərilib		Daxil olub	
	Cəmi	Azərbaycanlı	Cəmi	Azərbaycanlı
1972-ci il	1616	711	353	81
1973-cü il	1700	730	408	98
1974-cü il	1514	550	360	112
1975-ci il	1210	675	310	121
1976-cı il	1128	435	334	130
1977-ci il	1040	405	390	152

Cədvəldən göründüyü kimi, 1973-cü ildən 1977-ci ilə kimi Azərbaycandan ölkə ali hərbi məktəbbrinə göndərilənlərin ümumi sayında ildən-ilə müəyyən azalma baş versa də, həmin illərdə daxil olan azərbaycanlıların sayında artım olmuşdur. Sonrakı illərdə də azərbaycanlılar arasından İttifaqın ali hərbi məktəblərinə daxil olan azərbaycanlıların sayı artdı. Məsələn, Heydər Əliyevin Moskvada yüksək vəzifəyə təyin oldunduğu 1982-ci ildə respublikadan 1086 nəfər İttifaqın müxtəlif ali hərbi məktəbbrinə daxil oldu. Onlardan 619 nəfəri azərbaycanlı idi. 1983-cü ildə isə Azərbaycandan İttifaq ali hərbi məktəblərinə daxil olan 1206 nəfərin 812-si azərbaycanlı idi **[3]**.

Bütün bunların fonunda, azərbaycanlıların hərbi peşələrə yiyələnməsi yolunda yenə də ciddi maneələr yaradılırdı. Ali hərbi məktəblərdə oxuyan azərbaycanlıların sayı olduqca az idi. Hətta Bakı şəhərində yerləşən ali hərbi məktəblərin kursantları arasında azərbaycanlılar çox cüzi sayda təmsil olunurdular.

SSRİ Maarif naziri S.Şerbakov isə rəy kitabına öz fikirlərini belə yazmışdır: "Cəmşid Naxçıvanski adına məktəb, onun kollektivi xalqın ən yaxşı hərbi ənənələrini davam etdirməklə, ölkəmizin gənc müdafiəçilərini tərbiyələndirir və hazırlayır. Qayda-qanun, nizam-intizam, gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə diqqət və qayğı, məktəbin kollektivinə böyük hörmət hissi oyatdı məndə. Məktəbin rəhbərliyinə və bütün kollektivinə gələcəkdə də ordumuzun gənc zabit kadrlarının yetişməsində nailiyyətlər arzulayıram. Hərarətli qəbul və məktəblə tanışlıq üçün yaratdığınız şəraitə görə hamınıza minnətdaram. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış bu məktəb SSRİ məktəbləri üçün nümunəvi bir tədris ocağıdır". Bu isə Stavropol Ali Hərbi Rabitə Mühəndisliyi Məktəbinin rəisi, SSRİ -nin fəxri rabitəçisi general-mayor E.S.İvanovun qəlbindən gələn sözlərdir: "Ölkədə şöhrət qazanmış, tanınmış ixtisaslaşdırılmış hərbi məktəbdə oldum. Hər şey, nə ki, gördüm, sözdə yox, işdə danışır ki, Azərbaycan Respublikasının rəhbərliyi və hökuməti nə qədər diqqət və qayğı göstərir bura. Nə qədər işlər görür böyük Vətənimizin layiqli müdafiəçilərinin yetişməsi və gənc hərbçilərin hazırlanması üçün. Məktəbin rəisinə, pedaqoq-tərbiyəçilərinə ürəkdən gələn təşəkkürümü bildirirəm. Onlar həqiqətən gələcək zabitlərin yetişməsi üçün böyük işlər görürlər. Arzu edirəm ki, daha çox naxçıvanskilər bizim ali hərbi məktəblərə daxil olsunlar"**[4,37]**.

Keçmiş Sovetlər İttifaqı dövründə Azərbaycan xalqının hərbi ənənələrini və hərbi peşəkarlıq qabiliyyətini zəiflətmək məqsədi ilə azərbaycanlı gənclər, əsasən SSRİ Silahlı Qüvvələrinin xüsusi hərbi bilik və hazırlıq tələbetməyən hissələrinə xidmətə göndərilirdilər. Məhz həmin vaxt milli hərbi kadrlar yetişdirmək və azərbaycanlı gənclərin Ali Hərbi Məktəblərə daxil olmasına şərait yaratmaq məqsədi ilə 1971-ci ildə keçmiş ittifaq respublikaları arasında ilk və yeganə hərbi məktəbin Azərbaycanda açılması çox böyük hadisə olmuşdur. 1971-ci ildə ixtisaslaşdırılmış hərbi orta məktəbin təsis edilməsi, gələcəkdə görüləcək böyük işlərin başlanğıcı, müstəqil dövlətimizin təhlükəsizliyinin əsas təminatçılarından olacaq güclü ordunun təşkilində ilk addımlar olacaqdı.

C.Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin yetirmələri dövlətimizin ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi, dövlətçiliyi naminə canlarını belə əsirgəməyiblər. Onlardan 10 nəfərdən çoxu Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülüb, yüzlərlə məzun müxtəlif orden və medallarla təltif olunub. Bu qəhrəmanların adları Azərbaycanın hərbi tarixinə əbədi həkk olunub. Böyük hörmət və ehtiramla yad etdiyimiz şəhid Milli qəhrəmanlarımız Rasim

İbrahimovun, Əfqan Hüseynovun, Elşad Əhədovun, Mətləb Quliyevin, Eldar Məmmədovun, Çingiz Babayevin, Cəlil Səfərovun və başqalarının adı o cəsur oğulların sırasındadır. Qeyd edək ki, təhsil ocağında tez-tez Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarının xatirəsinə həsr olunan müxtəlif turnirlər keçirilir, onların xatirəsi həmişə əziz tutulur. 2016-cı ilin Aprel döyüşləri zamanı erməni işğalçılarına qarşı döyüşlərdə qəhrəmanlıq və igidlik göstərənlərin arasında Hərbi liseyin məzunları olan zabitlər də var. Onlar komandir kimi üzərlərinə düşən tapşırıqları bacarıqla, peşəkarlıqla yerinə yetirərək cəsarət göstəriblər. İgidlik və hünərləri ilə adlarını qəhrəmanlıq tariximizə yazıblar. Yazıblar ki, sonrakı nəsillər qəhrəmanlığı, igidliyi onlardan öyrənsinlər. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin müvafiq fərmanı ilə 2016-cı ilin Aprel döyüşləri zamanı göstərdikləri igidliklərə görə məktəbin məzunu olan polkovnik-leytenant Murad Mirzəyevə (ölümündən sonra) və polkovnik Şükür Həmidova Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı fəxri adı verilib **[5]**.

Heydər Əliyevin qətiyyətli mövqeyisayəsində bu xüsusi intemat məktəb bağlanmadı, əksinə onun fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün lazımi qərarlar qəbul edildi. Məsələn, 1976-cı il aprelin 20-də Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi vəNazirlər Sovetinin "C.Naxçıvanski adına respublika orta internat məktəbin fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqmda", 1978-ci il iyunun 30-da Azərbaycan SSRİ Nazirlər Sovetinin "C.Naxçıvanski adma respublika Xüsusi internat məktəbinin iş şəraitinin yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqmda", 1981-ci il iyun ayının 18-də Azərbaycan KP MK vəRespublikaNazirlər Sovetinin "C.Naxçıvanski adına respublika Xüsusi intemat məktəbinin maddi-texniki bazasimn genişləndirilməsitədbirləri haqqmda" qərarları qəbul edildi **[6,717-718]**.

Məktəbin fəaliyyətinin təşkilinə respublika rəhbərliyi tərəfindən göstərilən qayğınm nəticəsi kimi ildən-ilə onun məzunları sırasmdan kursant adı alanlarm sayı da çoxalmağa başladı. Məsələn, 1971-ci ildə C.Naxçıvanski adına Xüsusi internat məktəbinin 21 məzunu, 1975-ci ildə 24 məzunu, 1976-cı ildə 46 məzunu, 1977-ci ildə 68 məzunu, 1980-ci ildə 105 məzunu, 1981-ci ildə 107 məzunu, 1982-ci ildə 103 məzunu, 1983-cü ildə 133 məzunu ölkənin müxtəlif ali hərbi məktəblərinə daxil oldular **[7,74]**.

Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən siyasət kursu nəticəsində Azərbaycanın şəhər və qəsəbələrinin, kəndlərinin siması sürətlə dəyişməklə yanaşı, əhalinin sosial-rifah halı da zamanla yaxşılaşmağa başladı. Bu siyasətin nəticəsi idi ki, ilk növbədə azərbaycanlılara hər yerdə münasibət kökündən dəyişdi. Bununla yanaşı respublika təkcə İttifaqda deyil, ondan kənarda da tanınmağa başlandı. Hərbi kadrların hazırlığı kadr strategiyasının inkişafı üçün geniş imkanlar açdı.

Beləliklə, ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən həyata keçirilən uğurlu siyasət və təxirəsalınmaz tədbirlər nəticəsində bir çox sahələrdə olduğu

kimi hərbi sferada da inkişafa nail olundu. 70-ci illərdə azərbaycanlıların hərbi kadr hazırlığına buraxılmaması, ali hərbi məktəblərdə təhsil alanlar arasında onların sayını cüzi rəqəmə endirirdi. Bütün bu çətinliklərə baxamyaraq Heydər Əliyev tərəfindən atılan qətiyyətli addımlar nəticəsində bəhs edilən dövrdə ali hərbi məktəblərdə hazırlanan kadrlar arasında azərbaycanlıların sayı artmağa başladı. Həmin dövrdə Heydər Əliyev tətəfindən bu istiqamətdə (hərbi sfera-A.Həmidov) atılan ən mühüm addım Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi litseyin yaradılması oldu.

Hərbi kadr hazırlığı həyata keçirən hərbi təhsil sisteminin yaradılması müasir Azərbaycan ordusunun formalaşması və güclənməsində mühüm rol oynadı. Bu gündə Azərbaycanda mövcud ali hərbi məktəblər ordu üçün yüksək ixtisaslı kadrların hazırlığını həyata keçirir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. K.Tahirov, G.Səfərəliyeva. Heydər Əliyev Biblioqrafiya elmi.Zərdabi-Nəşr MMC Nəşriyyat Poliqrafiya müəssisəsi. Bakı, 2018, 680 s.
2. http://files.preslib.az/projects/toplu/v2/B_3.pdfHeydər Əliyevin Respublika Ali Sovetində gənclərin nümayəndəbri ib görüşdə çıxışı
3. https://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2016_576.pdf. Heydər Piriyev. Heydər Əliyev və Azərbaycanda hərb təhsil sistemi. Milli təhlükəsizlik və hərbi elmlər, Bakı, 2016-cı il, cild 2, № 2.
4. Abdulla Qurbani. Mənim hərbi litseyim.Hərbi-nəzəri elmlər, Əbilov, Zeynalov və oğulları.Bakı, 2002, 352 s.
5. https://ordu.az/az/news/163983/umummilli-lider-heyder-eliyev--cemsid-naxcivanski-adina-herbi-lisey-menim-ucun-bir-ovladdirVahid Məhərrəmov.Ümummilli lider Heydər Əliyev: Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Lisey mənim üçün bir övladdır. Azərbaycan Ordusu, Bakı, 13 aprel. 2020.
6. Mehman Süleymanov. Azərbaycanın hərb tarixi. Sovet dövrü. II cild. Firuzan, Tehran, 2011, 734 s.
7. Ramiz Duyğun. Mənim unudulmaz məktəbim. Yazıçı,Bakı, 2002, 94 s.